

дає змогу навчатись як заочно, так і стаціонарно. Загальноосвітнє навчання засуджених до покарання у вигляді позбавлення волі підвищує рівень інтелекту і цивілізованості, перешкоджаючи таким чином вчиненню рецидивних злочинів. Вагоме значення у справі виправлення і ресоціалізації засуджених має також і професійна підготовка. Відсутність трудової спеціальності, суспільно

корисних трудових занять – це криміногенний фактор, який часто призводить до вчинення злочину. Завдяки набуттю певного рівня освіти засуджені відчують, що вони мають шанс на виправлення та після звільнення займають гідне місце у суспільстві. Це і є головною метою забезпечення змоги засуджених отримати освіту у місцях позбавлення волі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соціологія: підручник / за заг. ред. В. Андрущенко, М. Горпача. Харків ; Київ, 1998. 696 с.
2. Шевченко О.Д. Стан дослідження в науці проблем, що стосуються змісту права засуджених на освіту. *Право і Суспільство*. 2016. № 5. С. 158–161.
3. Зубков А.И. Трудовое перевоспитание заключенных в советских исправительно-трудовых учреждениях и его правовое регулирование / под ред. А.Л. Ременосова. Томск : Изд-во Томского ун-та, 1970, 187 с.
4. Авраменко В.Ю. Профессиональное образование осужденного к лишению свободы в исправительном учреждении как средство его ресоциализации : дис. ... канд. пед. наук. Волгоград, 2011. 151 с.
5. Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України (станом на 1 квітня 2016 р.) URL: <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/662619>.
6. Градецький А.В. Освіта як засіб виправлення засуджених. *Право*. 2015. № 1 (47). 62 с.
7. Гальцова О.В. Щодо питання права на освіту засуджених до позбавлення волі. *Порівняльне аналітичне право*. 2016. С. 251.
8. Черкаський Я. На шляху до ресоціалізації (з досвіду навчання засуджених в Україні). *Територія успіху*. 2016. № 2(3). 201 с.
9. Васютювич Т.В. Использование дистанционных технологий при работе с осужденными. *Профессиональное образование в условиях дистанционного обучения. Достижения, проблемы, перспективы* : межрегион. научно-практ. конф. URL: <http://www.muh.ru/arch.56>.
10. Юнкари Т. Актуальные проблемы тюремной службы Финляндии. *Сб. мат. междунар. научно-практ. конф.* Ч. 1 / под ред. О.Г. Ковалева. Москва : НИИ УИС Минюста России, 2004. 623 с.
11. Александров Ю.А. День во французской тюрьме. *Преступление и наказание*. 2005. № 1. С. 87–120.
12. Андреев Н.А. Ресоциализация осужденных в пенитенциарных учреждениях ФРГ : учеб. пособие / Андреев Н.А., Морозов В.М., Ковалев О.Г. и др. Москва : Права человека, 2001. 52 с.

УДК 343.618

ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ» У КОНТЕКСТІ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО Ч. 5 СТ. 143 КК УКРАЇНИ

CONTENTS OF THE CONCEPT OF “TRANSNATIONAL ORGANIZATION” IN THE CONTEXT OF THE CONSTITUTION OF THE CRIME PROVIDED BY CH. 5 ST. 143 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

Лісіцина Ю.О., к.ю.н., доцент кафедри кримінально-правових дисциплін

Львівський державний університет внутрішніх справ

Стаття присвячена висвітленню однієї з актуальних проблем кримінального права щодо визначення змісту поняття «транснаціональної організації» у контексті складу злочину, передбаченого ч. 5 ст. 143 КК України. Визначення змісту поняття транснаціональної організації залишається не до кінця дослідженим феноменом, адже у науці кримінального права серед науковців немає одностайності щодо визначення форми співучасті у виді транснаціональної організації. Виникає потреба у чіткій дефініції цього поняття, визначенні ознак, що його характеризують.

Ключові слова: транснаціональна організація, трансплантація, форми співучасті, організована група.

Статья посвящена освещению одной из актуальных проблем уголовного права по определению содержания понятия «транснациональной организации» в контексте состава преступления, предусмотренного ч. 5 ст. 143 УК Украины. Определение содержания понятия транснациональной организации остается не до конца исследованным феноменом, ведь в науке уголовного права среди ученых нет единодушия относительно определения формы соучастия в виде транснациональной организации. Возникает потребность в четкой дефиниции этого понятия, определении признаков, что его характеризуют.

Ключевые слова: транснациональная организация, трансплантация, формы соучастия, организованная группа.

The article is devoted to the coverage of one of the actual problems of criminal law in relation to the definition of the content of the concept of “transnational organization” in the context of the composition of the crime, provided for in Part 5 of Art. 143 of the Criminal Code of Ukraine. The definition of the content of the concept of a transnational organization remains a phenomenon not investigated to the full extent, since in the science of criminal law among scholars there is no unanimity regarding the definition of the form of complicity in the form of a transnational organization. There is a need for a clear definition of this concept, the definition of characteristics that characterize it.

The independent composition of the crime, provided for in Part 5 of Art. 143 of the Criminal Code of Ukraine, is a participation in transnational organizations that deal with the removal of a person by forcing or deceiving her anatomical materials for the purpose of their transplantation, or committing such actions against persons who are in a helpless state or materially or otherwise dependent on the perpetrator or engaged in illegal trade in human anatomical materials.

First of all, in analyzing the objective side of the abovementioned crime, it should be noted that the legislator, having declared the concept of “transnational organization” in the Criminal Code of Ukraine, did not indicate any of its features. There is no such definition in the Resolution of the Plenary Session of the Supreme Court of Ukraine “On the Practice of Criminal Cases in Crimes Caused by Persistent Criminal Associations” of December 23, 2005, No. 13.

The purpose of the article is to study the content of the concept of "transnational organization", which will determine which form of complicity it belongs to.

In the course of the study, it was found that transnational organizations, according to Part 5 of Art. 143 of the Criminal Code of Ukraine, does not apply to all signs of a criminal organization, defined in Part 4 of Art. 28, since the purpose of the latter is to commit only grave and especially grave crimes, and none of the crimes envisaged in parts 2, 3 and 4 of Art. 143 is not difficult or especially difficult. It should be noted that a transnational organization can be classified as a stable hierarchical association of three or more persons, whose members or structural units, by prior agreement, were organized for joint activities with a view to directly committing acts provided for in parts 2, 3 and 4 of Art. 143 of the Criminal Code of Ukraine.

In order to avoid ambiguity in the process of law enforcement, taking into account the above provisions and the fact that the concept of a transnational organization is not enshrined at the legislative level, it is expedient in Part 5 of Art. 143 of the Criminal Code of Ukraine to replace the notion of "transnational organization" with "organized group".

Key words: transnational organization, transplantation, forms of complicity, organized group.

Самостійним складом злочину, передбаченого ч. 5 ст. 143 КК України, є участь у транснаціональних організаціях, які займаються вилученням у людини шляхом примушування або обману її анатомічних матеріалів із метою їх трансплантації, або вчинення таких дій щодо осіб, які перебувають у безпорадному стані або в матеріальній чи іншій залежності від винного, або займаються незаконною торгівлею анатомічних матеріалів людини.

Під час аналізу об'єктивної сторони зазначеного складу злочину передусім, варто зазначити, що законодавець, задекларувавши у КК України поняття «транснаціональна організація», не вказав жодних її ознак. Таке визначення відсутнє і у Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 р. № 13 [168].

Метою статті є дослідження змісту поняття «транснаціональна організація», що дасть змогу встановити, до якої форми співучасті вона належить.

Для з'ясування поняття транснаціональної злочинності загалом та транснаціональної організації зокрема варто вдатися до Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, прийнятої резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р. і ратифікованої Україною 4 лютого 2004 р. У ст. 3 Конвенції передбачено, що вона застосовується для запобігання, розслідування і карного переслідування окреслених злочинів, якщо вони мають транснаціональний характер і вчинені за участю організованої злочинної групи.

Відповідно до ч. 2 ст. 3 Конвенції ООН, злочин має транснаціональний характер, якщо: а) вчинений у більш, ніж одній державі; б) вчинений в одній державі, але істотна частина його підготовки, планування, керівництва або контролю наявна в іншій державі; в) вчинений в одній державі, але за участю організованої злочинної групи, яка здійснює злочинну діяльність у більше, ніж одній державі; г) вчинений в одній державі, але його істотні наслідки наявні в іншій державі [1].

Таким чином, однією з ознак транснаціональної організації є поширеність такої на територію кількох держав.

Окрім цього, у Конвенції фактично йдеться про таку форму співучасті, як організована злочинна група, під якою, відповідно до п. а. ст. 2, слід розуміти структурно оформлену групу в складі трьох або більше осіб, що існує протягом визначеного періоду часу і діє узгоджено з метою здійснення одного або кількох серйозних злочинів або злочинів, визнаних такими, відповідно до цієї Конвенції, для того щоб одержати, прямо або посередньо, фінансову або іншу матеріальну вигоду [1].

Отже, наведене визначення має ознаки і організованої групи, і злочинної організації, передбачених ст. 28 КК України, проте повністю не відтворює жодну із форм співучасті, передбачених ст. 28 КК України.

Щоб встановити, якою формою співучасті є транснаціональна організація, як слушно зазначає С. В. Гринчак, варто звернутись до Конвенції. Згідно з Конвенцією, організована злочинна група створюється з метою вчинення двох видів злочинів: 1) серйозних злочинів (йдеться про усі можливі злочини); 2) злочинів, визнаних

такими самою Конвенцією (легалізація грошових коштів та іншого майна, злочини у сфері службової діяльності, злочини проти правосуддя). Окремо злочини у сфері трансплантації органів або тканин людини Конвенцією ООН не вирізняються. Отже, предметом аналізу залишається лише перша група – серйозні злочини. Коли йдеться про серйозні злочини, необхідно застосувати застереження, передбачені у Законі України «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітрям)» від 4 лютого 2004 р., в якому зазначено, що в українському законодавстві про кримінальну відповідальність поняттю «серйозний злочин» відповідають «тяжкий» або «особливо тяжкий злочин» [2]. Таким чином, з урахуванням наведеного Закону можна зробити висновок, що Конвенція спрямована на боротьбу та попередження вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів організованими злочинними групами, які мають транснаціональний характер [3, с. 243].

У науці кримінального права серед науковців немає одностайності щодо визначення форми співучасті у виді транснаціональної організації.

Так, І.В. Пшеничний визначає транснаціональну організацію як кримінальне об'єднання, злочинна діяльність якого виходить за межі однієї країни [4, с. 27].

Г.В. Чеботарьова поняття «транснаціональна злочинна організація» у контексті ст. 143 КК України пропонує розглядати як різновид злочинної організації, яка характеризується спеціалізацією її учасників переважно на однорідних злочинах, у сфері трансплантації органів чи тканин людини; яка має міжнародні злочинні зв'язки і діяльність якої поширюється на територію іншої держави чи держав [5, с. 149]. Таку позицію поділяє і П.П. Андрушко [6, с. 297].

Подібну думку має і С.В. Гринчак, який, визнаючи транснаціональну організацію різновидом злочинної організації, проте зазначає, що у ч. 5 ст. 143 КК України передбачена лише одна мета – безпосереднє вчинення злочинів, передбачених ч.ч. 2–4 ст. 143 КК України, учасниками транснаціональної організації. Проблема полягає в тому, що злочини, передбачені у ч.ч. 2–4 ст. 143 КК України, згідно з ч. 3 ст. 12 КК, є злочинами середньої тяжкості, а це виключає змогу застосування ч. 5 ст. 143 КК, бо об'єднання, члени якого організувалися з метою вчинення злочинів невеликої або середньої тяжкості, не може бути визнане злочинною організацією [7, с. 45]. Отже, законодавець, ймовірно, не врахував, що цей склад злочину не містить усіх характерних для злочинної організації ознак, які передбачені положеннями Загальної частини КК України [3, с. 245]. Визнаючи, що транснаціональна організація не містить усіх ознак злочинної організації, С.В. Гринчак однак пропонує виключити із ч. 5 ст. 143 КК України вказівку на кримінальну відповідальність за «участь у транснаціональних організаціях, які займаються такою діяльністю», оскільки участь у злочинних організаціях, різновидом яких є транснаціональна організація, передбачена як самостійний склад злочину у ст. 255 КК України [3, с. 246].

Отже, попри те, що транснаціональна організація не містить усіх ознак злочинної організації, С.В. Гринчак пропонує визнавати її такою. Видається, що така позиція є спірною.

Більш обґрунтованим є підхід М.І. Хавронюка. На його думку, до транснаціональних організацій у ч. 5 ст. 143 КК України належать організації, які систематично займаються вилученням у людей шляхом примушування або обману їх органів чи тканин із метою їх трансплантації реципієнтам, які перебувають в інших країнах, та/або міжнародною незаконною торгівлею органами чи тканинами живих чи померлих людей. На транснаціональні організації, відповідно до ч. 5 ст. 143 КК України, не поширюються усі ознаки злочинної організації, визначені у ч. 4 ст. 28, оскільки метою останніх є вчинення лише тяжких та особливо тяжких злочинів, а жоден із злочинів, передбачених ч.ч. 2–4 ст. 143, не є тяжким чи особливо тяжким. Варто зважати, що до транснаціональної організації може належати стійке ієрархічне об'єднання трьох і більше осіб, члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення діянь, передбачених ч.ч. 2–4 ст. 143 [8, с. 357].

З метою уникнення неоднозначностей у процесі правозастосування, враховуючи наведені положення та те, що поняття транснаціональної організації на законодавчому рівні не закріплено, доцільно у ч. 5 ст. 143 КК України замінити поняття «транснаціональна організація» на «організована група».

Водночас простежується прогалина з питання кримінально-правової оцінки діяльності особи, яка створила таку організовану групу, тобто фактично є її організатором. За чинної редакції диспозиції ч. 5 ст. 143 КК України діяння такої особи, очевидно, кваліфікуватимуться на рівні із рядовими учасниками цієї організованої групи, а це певною мірою суперечить встановленому у ст. 30 КК

України порядку диференціації кримінальної відповідальності організатора та учасників організованої групи. Так, відповідно до цієї статті, організатор організованої групи чи злочинної організації підлягає кримінальній відповідальності за всі злочини, вчинені організованою групою чи злочинною організацією, якщо вони охоплюються його умислом. Натомість інші учасники організованої групи чи злочинної організації підлягають кримінальній відповідальності за злочини, у підготовці або вчиненні яких вони брали участь, незалежно від тієї ролі, яку виконував у злочині кожен із них. Для такої диференціації, за ч. 5 ст. 143 КК України, очевидно, доцільно передбачити окрему форму злочинного діяння – створення організованої групи з метою вчинення злочинів, передбачених ч.ч. 2–4 цієї статті.

За аналогічною конструкцією сформульована у законодавстві відповідальність за організацію організованої групи з метою тероризування в установах виконання покарань засуджених або напад на адміністрацію, передбачена ст. 392 КК України.

Отже, доцільно доповнити ч. 5 ст. 143 КК України таким положенням: «створення організованої групи з метою вчинення злочинів, передбачених ч.ч. 2–4 цієї статті або участь у такій групі».

У разі трансформації організованої групи у злочинну організацію варто дотримуватись правил кваліфікації, які рекомендовані Постановою Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 р. № 13. Зокрема, відповідно до п. 15, злочини, вчинені у складі злочинної організації, слід самостійно кваліфікувати за відповідними нормами за сукупністю з нормою, яка передбачає відповідальність за створення такої організації, участь у ній чи у вчинюваних нею злочинах (ч. 1 ст. 255 КК України) [9].

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення 27.03.2019).
2. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря): Закон України від 4 лютого 2004 р. № 1433-IV. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення 27.03.2019).
3. Гринчак С.В. Кримінальна відповідальність за незаконну трансплантацію органів або тканин людини: монографія. Харків: Право, 2011. 296 с.
4. Пшеничний І.В. Організована транснаціональна злочинність та роль правоохоронних органів у протидії їй: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Нац. акад. внутр. справ України. Київ, 2000. 210 с.
5. Чеботарьова Г.В. Кримінально-правові проблеми трансплантації органів або тканин людини і донорства крові: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / ІДП НАН України. Київ, 2003. 219 с.
6. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: станом законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 грудня 2001 р. / за ред. С.С. Яценка. Київ: А.С.К., 2002. 936 с.
7. Організований наркобізнес (поняття, форми, підстави кримінальної відповідальності) / за заг. ред. Ю.В. Бауліна, Л.В. Дорош. Харків, 2005. 256 с.
8. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 9-те вид., переробл. та доповн. / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. Київ: Юридична думка, 2012. 1316 с.
9. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення 27.03.2019).